

I VO K A L I N S K I
Institut za jezik i jezikoslovlje, Zagreb

Primljeno: 13.06.2007.
Prihvaćeno: 09.10.2007

AUREOLA KAJKAVSKE ZAVIČAJNE INTIMIZACIJE I NJENO RASTAKANJE

Autor u prikazu više pjesnika stvaralački argumentira temu rada: aureola kajkavske zavičajne intimizacije i njeno rastakanje.

Uz kajkavske aforistično-sarkastične epigrame napisane u formi distiha i katrena kao refleksija na ondašnje društveno-političke prilike, kakav je na primjer epigram Veni sancte: V spravišće peju kak na groblje/ Domovine oci/ Pak ne znaš, kaj su: črno groblje/ Ili pak, klopoci./, uz satirički Grički dijalog u dvije katrene na kajkavskom i dvije tercine na štokavskom s jednom jedinom kajkavskom riječi (japica!): Čuju gospon, zakaj nečeju/ Naši ludi bit za bana zdigani,/ Zakaj naši novci drugom tečeju?/ - Čkomi, Bara, nismo dost prefri-gani!/ Dragi gospon, naj mi rečeju,/ Zakaj naši ludi jesu cigani,/ Zakaj v Peštu našu zemlu vlečeju?/ - Čkomi, Bara, čkomi, mi smo frigani!/ A po nebu čud-nim slovima/ Oblacima jesen govori./ Teče veče tihim snovima./ Prestaše već stari dobri govori/ U susjednoj kući, samo viri kapica,/ Gdje već spava Barica i japica./ - općeprihvaćeno je kritičko mišljenje da je *Matošev* Hrastovački nokturno (Novo iverje, 1900.) zapravo početak modernoga hrvatskokajkavskoga pjesništva.

Napisana u formi punog poštivanja gramatikalizacije kajkavskoga leksika u svega dvije kitice, u dva katrena sa strogim rimarijem abab, to je nedvojbeno amblemska pjesma kajkavske provenijencije u doba hrvatske moderne. Uz to ona je, mislim, amblemska i još po jednoj stvari: ta je *Matoševa* pjesma s hipokoristizacijama i emfazama do dana današnjega nenadmašeno predmetnotematsko opredmećivanje, naime suptilna reifikacija intimističnog, ljubavnog sadržaja: Kaj da počmem, moja draga mati,/ Smrt i betek – to je sinek tvoj./ Strelili su mene Smiljke zlati/ Prami, Smiljka – to je betek moj!/ Već je zorja, a ja ne mrem spati,/ Po hiži me hinca mislih črni roj,/ Kokotiček već kriči za vrati:/ Hajči, Smiljček, hajči picek moj!

U tzv. *zlatnom dobu* hrvatskokajkavskoga pjesništva pojavljuje se, simplificirano govoreći, nekoliko osobitih antologijskih pjesničkih individualiteta: *Dragutin Domjanić, Fran Galović, Tomislav Prpić, Nikola Pavić i Ivan Goran Kovačić*. (Književno, sociološki, povijesno, filozofski...ontološki nadrastajući tzv. *zlatno doba* hrvatskokajkavske poezije -*Krležina* višeslojna povijesna rebelija u Baladama Petrice Kerempuha, 1936. zahtijeva posebnu egzegezu.)

U trima zbirkama kajkavske poezije (Kipci i popevke, 1917; V suncu i senci, 1927; Po dragomu kraju, 1933.) *Domjanić* je, pogotovo prvom zbirkom, prije svega začetnik tipične arkadijske kajkavske kantilene, i to one koja uz opsionalno isticanje osobnog osjećaja neumoljive prolaznosti svega s puno bolećivih nostalgičnih dekoracija specificira senzibilitet toga imaginarnog svijeta, ali se uz stilizaciju kajkavskoga književnoga jezika i one „mekanije“ varijante „zagrebečkoga“ kajkavskoga utočnjuju i koordinate kajkavskoga podneblja. Tu prije svega mislim, s jedne strane, na pjesme s temama pejzažne podloge, naime pejsaža kao objekta i, s druge strane, na pjesme u kojima se odušak osobne traume ne pronalazi u stvarnom nego imaginarnom pejsažu.

S izrazitim smislom za melodioznost stihovne forme većina je njegovih kajkavskih pjesama podatna uglazbljivanju, što je i učinjeno, tako da se može reći da je uglazbljena Domjanićeva kajkavska poezija u znatnoj mjeri pripomogla oblikovanju kajkavskoga glazbenog narječja.

Kod *Galovića* (premda iznimno kratka života – poginuo u I. svj. ratu 1914. nedaleko Mačve!) poetske stvari stoje drukčije. U njegovom nevelikom kanconijeru *Z mojih bregov* (Književna republika 11-12, 1925.) ne samo da nema domjanićevske tugaljivosti nego, štoviše, ima, s jedne strane, predana urošnjavanja u puninu života, i to s obiljem koloritne hedonističke sladostrasnosti, a s druge spoznaje o boli, rezignaciji, izgubljenosti, s natruhama nostalgčnosti i elegičnosti, nadasve pak slutnje skore smrti.

Neveliki je taj ciklus kajkavskih pjesama traganje za (izgubljenim) zavičajem i kroz to poetsko traganje spoznaja da ga je kroz sve njegove pore nemoguće dokraja obuhvatiti, a kako ga je nemoguće dokraja obuhvatiti, nije ga onda ni moguće dokraja shvatiti.

Galovićeva opsesija zavičajnošću, konkretnim zavičajnim prostorom, dramatično se, gotovo fatalistički i metafizički dijaloški reflektira između onostranskog (transcendentalnog) i stvarnog (pjesnika samog!). No, žuđena izlaza nema: „ Da poznaš ovo nebo, zvezde ove./ „I ovo zemlo, kaj te sebi zove!“/ Preveč dobro poznam se kraj sebe to,/ Zato nemrem pota najti vre domo. (Kostanj).

Tomislav Prpić? (najpoznatije zbirke: *Plava gora*, 1921; *Starokajkavska tetralogija*, 1979.).

Svakako znatno, ali nedostatno ime za vrhunske ocjene hrvatskokajkavskoga pjesništva tzv. zlatnog doba.

Artificijelnost, stilsko-estetska upućenost onome o čem je kritičko-esejistički, pa i programatski, pisao – regionalizmu. Pa i kad je pjesnički zborio o tzv. nacionalnim temama, teško je izlazio ispod sentimentalna likovnoga skuta jednoga Vanke, ali je neosporna njegova kritička uloga u sagledavanju kajkavskoga poetskoga korpusa nakon prvoga rata.

U Prpićevim kajkavskim pjesmama prisutna je sociološka (Molitva grešnoga naroda, Tešamentum), puntarska nota (Puntarska), ali i nota kristologije (Kristuš na cesti,), ali također i nota (koja je u stanovitom smislu novum!) apoteozne brižnosti o jeziku (Dika jezika horvatskoga).

Nikola Pavić (najpoznatije zbirke: Pozabljeno cvetje, 1923; Prsten zvenknul, 1968.) istinski je pjesnik Međimurja, neobično spontana rimarija; ta terra incognita sav je njegov pjesnički svijet, pojam zemlje mu je – sve. Ona je hraniteljica, ona je buntovnost, ali i raspojasana anakreontika iz koje se čas ceri sarkazam, čas anegdotalnost (Zemlica naša). Međimurski pejzaž prošaran bojama, napučen domaćim ljudima i običajima, natopljen glazbom, intimom i rezignacijom (Gostovanje), nerijetko suptilnošću i ljubavlju – pravi je Pavićev poetski prostor.

Ivan Goran Kovačić (zbirka Ognji i rože, 1946.) izraziti je pjesnički senzibilitet, pjesnik s izričajem na goranskoj, lukovdolskoj kajkavštini. S jedne strane, njegova kajkavska poezija, naime ljubav prema kajkavštini, ogleda se npr. u sonetnom ciklusu Četiri meštra (s obzirom na Matoša, Galovića, Domjanića i Krležu), s druge strane njegova poezija puna je intimnih trenutaka, naravske ritmičnosti, zvukova, kontekstualiziranih pejzažnih krokija, uopće leksičkih prepletaja koji pršte bogatim antitetičnim vizualizacijama – u rasponu od portretiranja stvarne (Sonce i seljak) zavičajne ukorijenjenosti, preko suptilnih intimizacija (Breskva), socijalnih puntarskih (Drvarska popevka) do, moglo bi se reći, metafizičnih (Mali pot).

I dok su, izuzev Matoša i Prpića, Domjanić, Galović, Pavić i Goran motivima i temama pjesnički većim dijelom vezani uz topografiju svojih zavičaja, svaki sa samosvojnim nijansiranjem osobne privrženosti i taj se odnos više ili manje zanosno intimizirao, postmoderna generacija suvremenoga kajkavskog pjesništva pojam zavičajnosti „promatra“ drukčije. Nije da ona zapostavlja zavičajnu, topografsku genezu, da je se odriče – ne!, ona predmetnotematski svojom poezijom itekako priznaje njezin status; navođenjem imena učvršćujući joj glavne lokalitetne ubikacije, ali joj je sada pojam zavičajnosti iz one prvotne idolatrije pjesnika tzv. *zlatnog doba* prefunkcionaliziran u pojam zavičajnog raskorjenjivanja, u rastakanje zavičajne intimizacije.

Baveći se sve više, u zadnje vrijeme sve više i više, ontološkim pitanjima: bitka čovjekova i bitka pjesme – zavičaj suvremenom pjesniku, i kad je tematski nezaobilazan, više ne samo da nije predmet idealizacije nego je, dapače, spoznaja raskorjenjivanja materijalne podloge, rastakanje bivše idealizacije u svim porama u novu, najčešće preznakovljenu opsesionalnost. Duboko pismom svjesno ogreznuvši u (kajkavski) jezik, tim jezikom ne samo da piše nego – nastojeći shvatiti njegovu bit, osobito arhetipiju - njime misli o njemu samom i svojem položaju u njemu. U tom smislu (poštujući inovacijske književno-estetske elemente) u nekoliko riječi izreći ću osnovna kritička zapažanja o četvero pjesnika, dva pjesnika i dvije pjesnikinje: *Ivan Kutnjak (r. 1941.)*, *Božica Pažur (r. 1957.)*, *Denis Peričić (r. 1968.)* i *Valentina Šinjori (r. 1965.)*.

Kajkavska poezija *Ivana Kutnjaka* (Tu znutra, 1978; Tišina kemijski čista, 1983; Gibanye chloveka, 1991; Hasnovita, 1994; Meni morje Međimurje, 1998; www točka rt dobre nade točka hr, 2004.), antologijskog pjesnika, pravi je primjer za to. Ma kakav predmetnotematski bio, njegov poetski kontekst takve je strukture da se, prije svega jezičnim (filološkim) intervencijama vrijednosno (vrijednosno-semantički!) stabilizira i u istom času – radikalizira. „Međutim, nema dvojbe da dublja strukturalna strana takve poezije/poetike zahtijeva dodatan napor za razbuđivanjem(?) drugačijih emotivnih didaskalija, tj. traži stanovito solidariziranje s ponuđenom „neugodnom“ doživljajnošću za koju bi se moglo zbog svojevrstne okrutnosti reći da je smiona, nerijetko agresivna čak. Stihovnim kombinacijama riječi, rječničkog fonda, riječima koje uz osnovna nose i aluzivna značenja, lomljenjem riječi i lomljenjem paradigme, spajanjem više paradigmi u jednu riječ, jedan paradigmatski oblik, koji se onda i drukčije iščitava, dakle i s lomljenjem značenja upotpunjena dopunskim figuracijama, sve to motivsko-tematski isprepletено kadencama i kakofonijama, čak i katonijama, što će reći: namjerno izazvanom poetizacijom mahnitosti – kuša se u čitatelja „razbuditi“ osjećaj izokrenute (ne)slobode svijeta u kojem kako-tako opstojimo, svijeta u kojem kako-tako živimo.“ (Ivo Kalinski, Nosferatu u kajkavskom emotivnom podrhtavanju, u: Nosferatu nad čkomečim nebom, Mala biblioteka „Dragutin Domjanić“, knj. 41, Sv. Ivan Zelina 2006.)

Uz i inače naglašenu sklonost verboludizmu, intermedijalno uklapanje „stranih“ (latinskog, njemačkog) jezičnih elemenata u tkivo kajkavskoga jezika, u toj je poeziji „u duhu temeljnih identitetnih arhetipova istaknuta i razmrskana pjesmotvorna sintaksa, počesto odjevena u tradicijsko grafemsko ruho, s aluzivnim svođenjem na pojam (ne)slobode – osobne i nacionalne. /.../ Radikaliziranjem nacionalne (kajkavske) kulturne tradicije, ali i sadašnjeg trenutka, Kutnjak je preispitujući novu ulogu oksimorona: sve je razmrvljeno – materijalno i nematerijalno, sve je jednako upitno, sve je jednakovrijedno – jedna od najzanimljivijih osobnosti suvremenoga kajkavskoga pjesništva“ (Ivo Kalin-

ski, Suvremeno kajkavsko recitalno pjesništvo, Gazophylacium, 3-4, Zagreb 2005.)

Božica Pažur (Zmučene rieči, 1975; Ili – ali, 1983; Božica Pažur, Daniel Načinović, Manutekstura, 2005.) jedno od vršnih imena suvremenoga kajkavskoga pjesništva. Zastupljena u svim antologijama toga pjesništva.

Njezino kajkavsko pjesništvo provocira, prije svega, kritičko kontekstualiziranje poetskoga čina uopće, jednako na standardu kao i na supstandardu. To pjesništvo na brezničkohumskom izričaju, pogotovo se to odnosi na zadnju njezinu zbirku, zahtijeva u recipijenta znatan misaoni napor.

Neikonička, neplošna, iz stiha u stih suvereno barata sinestezijskom dramtizacijom teksta, iz stiha u stih doživljaj estetskoga pun je perturbacija: stih koji slijedi onaj prije sebe ili potire ili uskrisuje. U beskrajnom području pasije - to i jest pjesništvo pasije! – razaznaje se autoričina žudnja za razaznavanjem osobne i opće patnje i pritom traženje dostojna sugovornika koji će moći usvojiti emotivnu zavisnost, zapravo šok.

Šok iz slobodne stihovne forme, znatno modeliran biranim kajkavskim riječima brezničkohumskoga kraja, zapravo je „proizvod“ kreativne strasti: „nerijetko namjerno izgnane iz svojeg osnovnog semantičkog gnijezda, te riječi traže novu, premodeliranu svijest o humanome, o filozofičnome, o etičkome. Sučeljavanjem osjećaja te tradicijske *korjenine* i neoegzistencijalnoga ozbiljenja, naime prelaženjem te *korjenine* u novu zbiljnost, Božica Pažur kuša razaznati odnos „svjesnog“ i „nesvjesnog“ u vlastitome biću, ali i u biću drugoga, nadasve pak pojam sudbinskoga, sudbine; koju tekst/pismo želi simulirati, ali je to virtualno simuliranje sudbine, usuda. Otud tekstološka tjeskoba, otud tekstološka gorčina stihovnom formom iskrzanom, lomnom, skoro bi se reklo: razoronom.

Da bi se izbjegle stereotipne identifikacije, sve se rječotvorno drobi i mrvli i usmjeravanjem bliži metafizičnome. Otuda strah, kao stalna opsesivna prisutnost, otuda ikonografija smrti. „Pjesnikinja nesebično uporno gradi/izgrađuje slovnici/rječotvorni avanturizam, slova/riječi koje nas mazno uljuljkuju, možda samo zato da bi nam se pritajenim konotacijskim bumerangom u dramaturgiji impresije mogle što bezbolnije emotivno osvetiti?“ (Ivo Kalinski, Divina, divina !! (a što je s nama ostalima?!), u: Božica Pažur, Daniel Načinović, Manutekstura, 2006.)

Denis Peričić (Tetoverani čovek, 2000.), zastupljen u antologiji Rieči sa zviranjka, osebujno je ime suvremenoga kajkavskoga pjesništva, inovativan tematski, izričaja baroknog, pjesnik koji izgrađenim stavom sretno uspostavlja vezu modernog intelektualca i općekajkavske tradicije, snažnog predosjećaja (nadolazeće) apokaliptičnosti u čovjeku i društvu. Također pjesnik snažne pre-simbolizacije – od pojma i osjećaja ljubavi do tragične, katarzično/groteskne osviještenosti pojmom domaje.

„Položaj i uloga suvremene kajkavske književnosti u kulturološkom nacionalnom ozračju, taj glotofagijski kontekst pravi je prostor, pravi diskurs u kojem autor istodobno stvara i razara specifičnu kajkavsku poetičku repliku. Prostor u kojem na nov, osebujan način, kao pravo otkriće, iznova ispituje i preispituje ne samo fonetsko-fonološke, značenjske, konotativne, stilske i zapretane mogućnosti kajkavske jezične arhaike nego i kreativne mogućnosti suvremenog (organskog ili stiliziranog) kajkavskog izričaja. Jezičnopovijesnu, ali i reinkarniranu zbilju („Tehno telo“). U obojemu pak – književnoestetiku, humanizacijsku, ali i demonizacijsku stranu.“ (Ivo Kalinski, Katarzični verzal i terra combusta, u Denis Peričić, Tetoverani čovek, 2000.)

Valentina Šinjori (Jutrešnji blues, 1999.) svakako novo, antologijsko ime suvremene kajkavske književnosti.

„Ta poezija, kojom s jedne strane kajkavskim izričajem kao prepletom jednako suvereno prohode i Shakespeare, i Scarlet, i Monet, i ostali, a s druge, aluzivno i misaono, domaće jabuke petrovčice, božičnice, zelenike, cigančice i stare varaždinske vedute – nipošto nisu pomodarske poštapalice nego općekulturne stečevine i usvojenice. Mislim da je zapravo riječ o specifičnom utemeljivanju intimnih autoričinih pobjeda i spoznaja u samoj utrobi kajkavske jezične arheologije. Spoznaja koje su duboko očovječene, ali i duboko tragične. Zato se u njezinoj poeziji, uz naglašeno treperenje misaonoga, ali i intime, mogu razaznati i mnoge sociološke traume modernog intelektualca, višeslojna životnost, ali i odbljesci blage i nekonvencionalne sjete, kakva je ona dijaloški stilizirana Očenašem u pjesmi Oko moje (s posvetom: Mojemu Mudrijašu, 1911./1998.). (Ivo Kalinski, O kajkavskoj poeziji Valentine Šinjori, u: Valentina Šinjori, Jutrešnji blues, 1999.)

U Valetine Šinjori moderno/neomoderno/postmodernu najizrazitije je; U nje je “intimno+kibernetsko (virtualno) nadraslo svako moguće sugeriranje, tako da će se “doživljavanje” /.../ poetike u recipijenata razmnožavati nesmiljenom brzinom, bez ikakve nade da se ljudski, životni nesporazumi, ma kakva predznaka bili, mogu spasonosno “umiriti”. (Ivo Kalinski, Suvremeno recitalno kajkavsko pjesništvo, Gazophylacium,3-4, Zagreb 2005.).

SAŽETAK

AUREOLA KAJKAVSKE ZAVIČAJNE INTIMIZACIJE I NJENO RASTAKANJE

Autor u prikazu više pjesnika stvaralački argumentira temu rada: aureola kajkavske zavičajne intimizacije i njeno rastakanje. U tekstu se promišljenim izborom analizira kajkavska poezija A. G. Matoša, Dragutina Domjanića, Frana Galovića, Ivana Gorana Kovačića, ali i Ivana Kutnjaka, Božice Pažur, Denisa Peričića i Valentine Šinjori. Dokaz je to iznimnog bogatstva, kako tema, tako i kajkavskog izričaja.

Ključne riječi: kajkavski, zavičajnost, poezija

SUMMARY

AUREOLA OF THE KAJKAVIAN REGIONALISM AND ITS DISSIPATION

In his presentation of several poets, the author creatively argues on the theme of this paper: aureola of the Kajkavian regionalism and its dissipation. The text analyses the Kajkavian poetry through methodical selection of poems by A. G. Matoš, Dragutin Domjanić, Fran Galović, Ivan Goran Kovačić, but also Ivan Kutnjak, Božica Pažur, Denis Peričić and Valentina Šinjori. It is the evidence of an extraordinary wealth, both in themes and in the Kajkavian expression.

Key words: Kajkavian, regionalism, poetry